

že Ježíš Nazaretský je živ, že se v jeho smrti rozhodlo o běhu světa“ (13). Jsou tedy svědectvím víry k víře, nikoli kronikářským záznamem ani popisem mravního ideálu. Nicméně je podstatné, že se svědkové Vzkříšeného vracejí k pozemskému, až příliš pozemskému příběhu Ježíše Nazaretského. Tento příběh nabývá ve světle vzkříšení zásadního významu a stává se, spolu s Ježíšovým kázáním, normativní směrnicí pro život jednotlivého křesťana a křesťanského společenství.

V této poloze nacházejí autoři příručky i vnitřní logiku výběru perikop pro druhou polovinu liturgického roku. Církevní tradice je volila z evangelia podle Lukáše a podle Matouše (výjimkou i z Marka). Jejich výběrem a částečně i seřazením chtěla vyjádřit pozvání Vzkříšeného k následování. Proto z bohatství evangelí zvolila oddíly, které orientují společenství víry v typických

situacích. Je zajímavé, jak často tyto situace mají vztah k otázce majetku, chudoby, bohatství: Odpovídá tomu i četnost exkurzů k této tématice (tři ze šesti), které autoři považovali za potřebné k výkladům připojit.

Autoři příručky však jsou nezvratně přesvědčeni, že celkový ráz perikop v jednotlivostech i v celku je všechno jiné, než moralistický. Právě naopak. Texty ukazují (a výklady potvrzují), že „není nic horšího, než pokrytecká zbožnost, která propadne sobectví a mamonu, že hříšníci, kteří si o sobě nemyslí, že jsou zbožní, mají k Bohu blíže než samospravedliví pokrytci“ (13). Pozvání k následování je pozváním ke svobodě a odvaze víry v konkrétních životních situacích a úskalích. Toto je nepřeslechnutelný ‚*cantus firmus*‘ výkladů v příručce a kazatel, který jí bude užívat, učiní dobře, bude-li se držet této tóniny.

Pavel Filipi

EPILEGOMENA

Zdeněk Bonaventura Bouše, *Epilegomena*, Praha 1996. Vydáno jako soukromý tisk ve 300 exemplářích.

Epilegomena, slovo málo obvyklé, znamená řecky to, co je řečeno nakonec, tedy přibližně asi doslov. Kniha je vskutku jakýmsi doslovem či bilancí života i díla významného katolicko-ekumenického bohoslovce, jehož bytostný zápas o pravdu byl v sedmdesátých létech nepřijemný všem tehdejšími oficiálními místům, státním i církevním. Kniha připomíná tyto zápasy přetiskem závažných dokumentů, především dopisů, ale i článků a přináší i výtah či ukázky autorovy teologické práce.

Předmluva *lector benevolò* – laskavému čtenáři je datována v Nestemicích u Ústí nad Labem v létě 1995. Autor zde stručně představuje svou knihu. Říká doslova: „Texty, které obsahuje tato knížka, mapují život autorův od sklonku jeho krátké veřejné kazatelské služby (státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti získal po lednu 1968) do rozkladu komunistického režimu na sklonku osmdesátých let a paralelně sledují české církevní dějiny tohoto období. Většinou byly původně dodat-

kem k 3. samizdatovému vydání práce s titulem *Pokus o katolickou liturgiku*. Namnoze byly jen okamžitou literárně nenáročnou reakcí na aktuální situaci, která napodiv není bohužel minulostí. Ve svém vysokém věku je autor už jen revizí těchto textů schopen vysledovat svůj myšlenkový vývoj a naposled formulovat své teologické, zejména christologické a eklesiologické názory...“

První statí knihy je přetisk dopisu *Naděje katolictví v zemích českých*. Autor tu vykládá, že církev dnes nevstupuje sama do života těch, kdo se účastní jejího konání, nýbrž se snaží své diváky přenést do cizího, „posvátného“ světa. Tak je vzdaluje životu. Důsledkem toho je, že sama mizí ze života dneška, jakoby stála před svým zánikem. Ale není třeba se bát, Kristus zůstává. Církví je však třeba proměny. Ta už nastává a spočívá předně v tom, že ona sama se stává církví diaspory. Katolicita není nějaký geografický pojem, ale živoucí jednota v pravdě Kristově, vyjadřovaná především večeří Páně. Ten je reálně přítomen všude tam, kde jsou dva nebo tři shromáždění v jeho jménu. A to je jediná reálná budoucnost římskokatolického křesťanství u nás.

Druhá statí je dopis *Posluchačům bohoslovecké fakulty v Litoměřicích k Vánocům 1971*, psaný poté, co byla autoru na fakultě zakázána další činnost. Abychom vydali svědectví pravdě, musíme dát možnost zlému, aby nás zraňovalo a drtilo. Tak jednali a jednají všichni věrní křesťané, protože měli a mají smýšlení Pána Ježíše. „Je sice paradoxní, ale je podle Pána Ježíše, že chci-li proti hříchu ve světě a v církvi něco pořádit, musíme se s ním solidarizovat. Musíme ho přijmout za svůj hřích – vzít ho na sebe. Když ho odsuzuju, musím se sám

vydat soudu... Jestliže se od hříchu druhých odtahuju, prozrazuju, že mi jde především o mé vlastní bezpečí a mou vlastní spásu; že jsem zákoník, a ne učedník Ježíšův...“

Třetí statí má nadpis *Z odpovědi na dopis bývalého zpovědníka* a je datována o Vánocích 1972. Autor byl zřejmě obviněn z liturgických novot a z nadbíhání evangelikům. Autor to odmítá, jde o otevřenost, k níž katolíky vybídl koncil. „Po něm v nás musí být větší ochota lásky, hlubší poznání viny a odvaha vyjít vstříc. A jedině společně stolování při večeři Páně je autentickým projevem víry, že patříme jednomu Pánu.“

Čtvrtá statí je článek z Křesťanské revue 3/1972 *Věřím svatou církev obecnou*. Vychází z otázky, oč jde v tomto bodu Apoštolského vyznání. Katolicita – obecnost – spojuje všechny křesťany, stejně jako by i víra všech měla být evangelická. Svou katolicitu, ortodoxii i evangelictví ztrácí tehdy, zrazuje-li Pána Ježíše a podle velikosti tohoto svého hříchu přestává být církví Kristovou.

Následují *Tři homilie u Matky Boží v Praze Záběhlicích* z r. 1973. Všecky vycházejí z textu, ale rychle a velmi bezprostředně vstupují do života posluchačů. V první homilii je závažný exkurs, vykládající Ježíšovo slovo „Mějte víru Boží“. Nejde o víru v Boha, ale o takovou víru, jakou má Bůh – vyjádření neomezených možností.

Tomu, kdo prožíval tehdejší dobu s jejími bolestmi, nelze bez dojetí číst *Poslední zpověď v Záběhlicích*, magnetofonový záznam, pořizovaný 23. prosince 1973. Je to liturgický text, v němž se střídá hlas představeného (autora knihy), dále bratra T., vybraného k tomu,

aby zástupně vyznával hříchy a přítomných, kteří odpovídají. V krátké promluvě cituje představený Komenského „Smutný hlas pastýře rozplašenému stádu“. „Dobře bylo hloučku v záběhlickém kostelíku, udělal si tam stánek (říká představený se zřetelnou narážkou na Mt 17,4). Ale Pán Ježíš ukřižovaný neměl, kam by hlavu složil. A proto se asi chystá Pán Bůh ten stánek nám rozmetat.“ – Tak čirá a hluboká evangelijní pokora přemáhala zevnitř útlak a nesnáze.

Na předchozí stať navazuje těsně *Poslední bohoslužba v Záběhlicích*, datovaná jen o týden později. V homilii je několik závažných myšlenek, daleko přesahujících sevřenou situaci a osvětlujících ji shůry. Třeba: „Když přitakáme kříži, můžeme mít v něho naději. Můžeme mít vůbec naději.“ To je významné. Ale ještě před ním mám za velice důležitý důraz na to, že „... vzpomínka na Ježíše je zajisté touhou po jeho přítomnosti, ale zároveň vědomím že je přítomen a že v něm je budoucnost... budoucnost Boží. A v této víře se teprve stáváme církví.“

Do událostí kolem zákazu bohoslužeb v Záběhlicích patří i dopis biskupovi. Jeho mottem je Jr 45,3–5. Výslovně nevyjádřeným pozadím dopisu je to, že se biskup nezasadil o zachování záběhlického společenství. „Otče biskupe, hledáme živou církev Kristovu – ne dovolení, abychom mohli být přítomni náboženskému obřadu, který je nám už vzdálený: jak svou formou, tak přístupem těch, kteří ho provádějí a kteří se ho účastní.“

Od zápasů tehdejší doby (které, žel, v jiné podobě pokračují) se do samého jádra teologické práce dostáváme další stať. Je nadepsána *K ekumenickému*

překladu Jan 20,23 a byla uveřejněna v *Kostnických jiskrách* 70/1975, č. 4. Jde o ‚zadrženi hříchů‘. Ekumenická Bible zde přeložila řecké *kratein* jako neodpustiti. Ale *kratein* znamená držet na uzdě, ovládat, mít v moci. Lze si – dodává recenzent – snadno vzpomenout na Gn 4,7: „Hřích číhá ve dveřích, ty však nad ním vládni, drž jej v moci!“ Studie tehdy vzbudila velký rozruch, o to víc, že domyšlena problematizuje konvenční pojetí ‚držení klíčů‘, totiž údajného práva církve či kněze odpouštět či neodpouštět, ‚zadržovat‘ hříchy. Studii nelze exegeticky nic vytknout. Její závažný dosah trvá.

Dopis sekretáři liturgické komise z 10. února 1976 osvětluje podstatným způsobem události kolem práce liturgické komise, která z pověření biskupa tenkrát připravovala nové české znění misálu. Na tento dopis či spíše na tento zápas o vskutku pokoncilovou podobu mše navazují další stať knihy. Pocházejí až z devadesátých let – jde tedy o nejmladší texty knihy – a přinášejí kritické poznámky a pronikavé pohledy do současných liturgických textů. Na prvním místě jsou tu *Poznámky k oficiálním překladům mešního řádu* z r. 1992, komentující především hymnus Gloria, vyznání nicejsko-cařihradské s exkursem o *filioque* a konečně poznámky k textům eucharistickým.

Další stať s kritickými připomínkami má název *O českém liturgickém zpěvu*. Rozebírá se v ní nezdařilý kancionál, vydaný v Praze 1990 a srovnává s podstatně zdařilejším *Českým graduálem* vydaným v Římě 1989.

Další stať *K textové úpravě Apostolika a Modlitby Páně* přináší rozbor nepřilíš zdařilé úpravy textu *Apostolika*. K němu je připojen text *Apostolika* ve znění

ze 14. století, *textus receptus* z r. 1970, úprava textu, navržená pražskou překladatelskou skupinou z r. 1970 a úprava textu, navržená Liturgickou komisí (v *Kancionálu českých a moravských diecézí*, Praha 1990, s. 11). K tomu dodává recenzent: Otištěním těchto verzí Apostolika i poznámek k nim je vytvořena spolehlivá základna pro budoucí jednání o novém společném textu, jemuž se nemůžeme vyhnout, pakli budeme vůbec chtít pokračovat v ekumenických snahách. Přibližně totéž je tu pak i o Modlitbě Páně.

Další část knihy má souhrnný nadpis *Několik statí z katolické liturgiky*. První stať se jmenuje *Eucharistická modlitba a stolování*. Je to v podstatě historický průřez proměnami eucharistické liturgie, podobně jako další tři stati nadepsané *Křest*, *Zpověď* a *Modlitby za zemřelé*. Všechny tři stať přinášejí závažné podněty ke korektuře současné běžné praxe; nejzávažnější je *Zpověď*: Jsou to přehledně shrnuty námitky proti současné ušné zpovědi a je tu výslovné doporučení zpovědi společné. To je závažné přiblížení k praxi protestantských církví. Ty by se zase naopak měly dát vést pohledem Z. B. Boušeho v otázce modliteb za zemřelé. Jestliže je jasné, že se odmítá „svatokupecké zneužívání lidové víry v očistec (odpustky), které vedlo reformátory k radikálnímu odmítnutí modliteb za zemřelé“, jak tu říká autor doslova, není důvodu, proč bychom neměli, a to všichni křesťané „modlitbou odevzdávat své mrtvé do rukou Božích a prosit, aby jim Bůh odpustil, a aby je připodobnil svému vzkříšenému Kristu, i když ke skutečnému obsahu své skutečné naděje, kterou modlitbou vyjadřujeme, nemůžeme proniknout.“

Pak následují v knize *některé liturgické texty*, především návrhy, vypracované Liturgickou komisí 1967–76. Jsou tu předně *Velkopáteční pašije* podle evangelíí, *Přímlyvy*, překrásná, křišťálová *Eucharistická modlitba*, která se v lehce zkrácené podobě užívá už léta i leckde v evangelické církvi, dále příprava ke stolování, *Závěr bohoslužby*, *Kolekty před četbou Písma* a konečně závěrečné modlitby po večeři Páně a kolekty k různým svátkům.

Jako zvláštní stať jsou tu texty pro *Svatou velikou noc vzkříšení*. Další stať je věnována biřmování, sňatku, křtu dítěte. Je tu návrh obřadu pomazání nemocných podle Jk 5,14–15, modlitby u umírajících a pohřeb. Tím končí liturgické stať knihy.

Jakýsi závěr či dovětek představují dva dopisy, tři články a tři modlitby. První je dopis nejmenovanému příteli, obsahuje exkurs – výklad o hadech a holubicích podle Mt 10,16b. Autorovi leží na srdci, aby se tímto biblickým výrokem neospravedlňovalo oportunistické taktizování církve v době útlaku. Dopis je datován 15. srpna a 4. října 1997.

Do tohoto času zapadá i biblická studie *Kdo je bližní? L 10,25–37*, datovaná do roku 1985. Na ni navazuje krátká *Poznámka s výhradou k předcházejícímu traktátu* – jakýsi exegetický doplněk. Stať *Slovo Boží v církvi* má podtitul „Theologické jádro otevřeného listu ke kauze Hans Küng, o Velikonočních 1980“.

Poslední stať celé knihy se jmenuje *Paradox křesťanství* a je datována rokem 1978. Poslední odstavec této stati se recenzentovi jeví jako výstižný a hutný souhrn celé knihy i celé teologie jejího autora. Říká tu: „Každý člověk se zřek-

ne budoucnosti a začne jednat nelidsky a nakonec bude přemožen smrtí, jestliže nechce přitakat základnímu paradoxu křesťanství: Přijmout životní postoj a smýšlení Ježíšovo. Jestliže se zajistí moudrostí, mocí nebo bohatstvím a nevydá se všanc. Jestliže nějak neriskuje život, nepopře a nepřekročí sám sebe. A co platí o jednotlivci, platí samozřejmě také o každém společenství a o každé společnosti. Naděje spásy je tedy jenom tam, kde je duch Ježíšův, přičemž není důležité, zda je Ježíš jmenován.“

Zcela na závěr jsou připojeny tři krásné modlitby: od D. Bonhoeffera, od F. Ch. Oetingera a od Notkera Balbula. ‚Zavírka všeho‘ přidává čtyři citáty: z Franze Kafky, z Nietzchova Zaratrustry, z 2S 14,14 a Zj 22,20b. Ten

poslední, jen čtyři slova, je řecky. Ne náhodou. Jako bychom tu slyšeli ve vší autenticitě Církve, volající: „Přijdiž tedy, Pane Ježíši!“

Je to pozoruhodná kniha, krásná formou a závažná obsahem. Má promyšlenou, prostou a přehlednou, ale zároveň vysoce estetickou grafickou úpravu. Obsahově je tu čtenář konfrontován s bytostným zápasem pokorného svědka Páně, který sevřen mocí Boží pravdy nemohl uhýbat do kompromisů většiny. Tak mu nezbylo než se utkávat s mnohou lidskou bídou i úzkostným a úzkoprsým konzervativismem, který bránil církvi vstupovat svobodně pod kříž. Tak jsou minulé pohledy a zápasy autora knihy důležitým povzbuzením i varováním jak pro dnešek, tak i pro budoucnost.

Jan Heller

ETIKA A DNEŠEK

Etika a dnešek. Sborník referátů z mezinárodního semináře. Brno, Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity 1996. Řada společenských věd 15, 167 stran.

Brněnské setkání etiků 10.–11. února 1995 bylo zaměřeno jak k teorii etiky, tak i k problematice profesních aplikací a k mravní výchově. Vydavatelé *Petr Jemelka* a *Milan Valach* příspěvky rozvrhli do dvou dílů: I. K současným problémům etické teorie (do s. 84) a II. Profesní etika a morální výchova (s. 85–167).

I. K současným problémům etické teorie Podle *M. Dokulila* už Pascal vyjádřil: „Všechny dobré zásady již byly vytýčeny. Nyní ještě zbývá je uskutečňovat.“ Nepodařilo se to uskutečnit

dosud, kdy logicky nelze překlenout mezi tím, CO JE a tím, CO MÁ BÝT. V postmoderně se politika, ideologie i ‚striktní etika‘ staly terčem posměchu a pluralita sama se vyhláší nejen politickou, ale i etickou hodnotou. Neguje se vertikální hierarchie hodnot, ty se staví nonhorizontálně vedle sebe: Je to útok proti univerzalizmu, proti tradičnímu chápání ‚*unus mundus*‘ – celistvého kosmu. Pluralita sama, jakkoliv je žádoucí, nestačí, protože z etického hlediska k ničemu nezavazuje.

E. Gimeš se zamýšlí nad mravními důsledky bolševické normalizace a